

กรรมวิธีการสร้างตะโพนของครูภูมิใจ รื่นเริง PROCEDURE OF MAKING TA PHON BY KHRU POOMJAI RUENROENG

ชนะใจ รื่นเริง¹ ภัทระ คมขำ²

Chanajai Ruenroeng¹ Pattara Komkam²

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามูลบทที่เกี่ยวข้องกับตะโพน ศึกษาประวัติชีวิตและกรรมวิธีการสร้างตะโพนของครูภูมิใจ รื่นเริง โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ จากการศึกษาพบว่า ตะโพนคือเครื่องหนังที่ใช้บรรเลงอยู่ในวงปี่พาทย์ สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลมาจากกลองโบราณของอินเดีย มีประวัติความเป็นมาอันยาวนานโดยปรากฏหลักฐานมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ตัวกลองซึ่งด้วยหนังสองหน้า ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางของหน้ามัดประมาณ 8 นิ้ว หน้ารุ่ม 9 นิ้ว ความยาว 19 นิ้ว ความสูง 21 นิ้ว ตะโพนเป็นเครื่องดนตรีที่นักดนตรีไทยต่างสักระบุชา เนื่องจากเป็นเครื่องดนตรีที่เปรียบดังสัญลักษณ์แทนองค์พระปรมาภิไธย เทพสังคีตอาจารย์แห่งดนตรี ครูภูมิใจ รื่นเริงเป็นช่างทำระนาดและกลองไทยทุกชนิด ได้รับสืบทอดภูมิปัญญาช่างจากครูเสน่ห์ ภัคทรัพย์ กรรมวิธีการสร้างตะโพนของครูภูมิใจ ประกอบไปด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ การเตรียมหุ่นตะโพน การเตรียมไส้ละมาน การตัดหนังเรียด การเตรียมหน้าตะโพน การแกะสลักทำตะโพนและการขึ้นตะโพน ลักษณะเฉพาะที่ปรากฏในกรรมวิธีการสร้างตะโพนของครูภูมิใจ คือ วิธีการร้อยหนังเรียด วิธีการถักไส้ละมาน สัดส่วนของหุ่นตะโพนและการสาวตะโพนด้วยการใช้หัวเข้าเป็นอวัยวะค้ำยันหุ่นกลอง

คำสำคัญ: ตะโพน, ภูมิใจ รื่นเริง, กรรมวิธีการสร้าง

¹ นิสิตระดับปริญญาโทบัณฑิต หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย chanajai.rue@gmail.com

² Student, Master of Art Program in Thai Music, Department of Music, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University chanajai.rue@gmail.com

³ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์, รองศาสตราจารย์ ดร., หัวหน้าภาควิชาดุริยางคศิลป์ กรรมการศูนย์เชี่ยวชาญเฉพาะทางวัฒนธรรมดนตรีไทย

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประธานกลุ่มมหาวิทยาลัยเครือข่าย AUN - AYCF แห่งประเทศไทย peenai2004@hotmail.com

⁴ Advisor, Associate Professor Dr., Head of Department of Music, Committee of Center of Excellence for Thai Music and Culture Research, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University, Chair person of ASEAN University Network - ASEAN Youth Cultural Forum of Thailand peenai2004@hotmail.com

Receive 18/10/64, Revise 30/11/64, Accept 07/12/64

Abstract

This article presents context of Ta Phon, biography of Khru Poomjai Ruenroeng and procedure of making Ta Phon by Khru Poomjai Ruenroeng. With the use of qualitative researching methods, the outcomes illustrate that Ta Phon, categorized as a kind of drums played in Thai's Pi Phat ensemble, is presumed to be derived from India. There are evidences showing Ta Phon's existance since Sukhothai era. The two-faced drum has diameters of eight and nine inches for small and large sides respectively. It is twenty-one inches in height. Importantly, Thai musicians pay considerable respects to Ta Phon. The drum is mentally meaningful because it is a symbol of a Thai music god, Phra Para Khon Thub. Khru Poomjai Ruenroeng, an expert in making Thai Xylophones (Ra-nad) and drums (Klong), has inherited the instruments making techniques from Khru Sanae Pakphong. The procedure of making Ta Phon by Khru Poomjai Ruenroeng consists of six steps which are the preparation of Ta Phon's body, the preparation of Sai La Man (handmade twisted leather), the process of cutting cow skin into a rope called Nang Riad, the preparation of drum faces, process of carving Ta Phon's stand and the process of assembling the drum. The study reveals three factors affecting sound quality of Ta Phon's that are the evenness of the cow skin to apply as drum faces, the space in drum body and how well the drum skin is tightened. There are four identities found towards the procedure. (The unique ways to equip Nang Riad and Sai La Man, the exact scale of drum's body and the step of tightening the drum with knees.)

Keywords: Ta Phon, Poomjai Ruenroeng, Procedure of making

บทนำ

ตะโพน เป็นเครื่องหนังไทยสำหรับบรรเลงควบคุมจังหวะในวงปี่พาทย์ ถือเป็นเครื่องดนตรีที่สูงที่สุดในบรรดาเครื่องดนตรีไทยทั้งปวง เนื่องจากเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระปรมณวธิ์เทพสังคีตอาจารย์ศักดิ์สิทธิ์ที่นักดนตรีไทยให้การเคารพบูชา ก่อนเริ่มการบรรเลงในวงปี่พาทย์ นักดนตรีมักนำดอกไม้ธูปเทียนมาสักการะตะโพนเพื่อความเป็นสิริมงคล อีกทั้งเมื่อเก็บรักษาก็จะตั้งไว้อย่างดีบนหิ้งเพื่อมิให้ผู้ใดมาแตะต้อง (พูนพิศ อมาตยกุล, 2529) ด้วยความศรัทธาที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ของเครื่องดนตรีชนิดนี้ จึงทำให้ตะโพนเป็นกลองที่มีกรรมวิธีการสร้างละเอียดซับซ้อนและต้องกระทำด้วยความนอบน้อมกว่าการสร้างเครื่องดนตรีชิ้นอื่น ๆ ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ช่างทำกลองโบราณต่างยึดถือสืบทอดกันมาอย่างช้านาน

ปัจจุบันกรรมวิธีการสร้างตะโพนนั้นมีการแตกแขนงออกไปหลายทิศทางตามดุลยพินิจของช่างแต่ละท่าน แต่แนวทางที่ส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดของภูมิปัญญาไทยโบราณมากที่สุด คือ การนำเครื่องจักรสมัยใหม่มาทุนแรงให้ผลิตได้อย่างรวดเร็วเพื่อให้เพียงพอต่อการจำหน่าย ซึ่งส่งผลที่ดีในเชิงธุรกิจ แต่อาจเป็นการทำให้กรรมวิธีแบบโบราณที่สืบทอดกันมาต้องสูญหายไป นอกจากนี้การผลิตตะโพนเพื่อจุดประสงค์เชิงธุรกิจยังอาจข้ามขั้นตอนสำคัญตามขนบธรรมเนียมโบราณไป อาทิ การเคารพครูก่อนสร้างเครื่องดนตรี การตัดหนังเรียดด้วยมืออย่างประณีต อีกทั้งเมื่อทำการขึ้นหน้ากลองก็ได้กระทำด้วยท่าทางที่เหมาะสมดังเช่นสมัยก่อน ทำให้ตะโพนที่สร้างขึ้นด้วยกรรมวิธีสมัยใหม่มีคุณค่าลดทอนลงจากเดิมมาก แม้จะผลิตออกมาได้ลักษณะและองค์ประกอบเสียงสมบูรณ์แบบใกล้เคียงกับโบราณเพียงใดก็ตาม

ครูภูมิใจ รื่นเริง คือหนึ่งในช่างที่ยังคงรักษารูปแบบการสร้างตะโพนแบบโบราณ เป็นลูกศิษย์ผู้สืบทอดสืบทอดเพียงท่านเดียวของครูเสน่ห์ ภักตร์ผ่อง ได้เริ่มสืบทอดภูมิปัญญาการสร้างเครื่องดนตรีจากครูเสน่ห์เมื่อ พ.ศ.2543 โดยเป็นกรรมวิธีแบบอนุรักษ์นิยม ไม่ใช้เครื่องจักรทุนแรง ทั้งยังคงไว้ซึ่งแบบแผนปฏิบัติและจารีตตามโบราณทุกขั้นตอน ส่งผลให้ตะโพนของครูภูมิใจมีรูปลักษณ์ที่สวยงามเสียงดังกังวาน และเนื่องจากผ่านกระบวนการสร้างที่มีความเคารพศรัทธาต่อสังคีตอาจารย์เป็นที่ตั้ง จึงทำให้ตะโพนของครูภูมิใจเปี่ยมไปด้วยคุณค่าควรแก่การกราบไหว้บูชา

ผู้วิจัยเล็งเห็นทั้งปณิธานและความตั้งใจที่สะท้อนอยู่ในผลงานของครูภูมิใจ รื่นเริง จึงเกิดความสนใจที่จะศึกษากรรมวิธีการสร้างตะโพนรวมทั้งมูลบทที่เกี่ยวข้องโดยละเอียด เพื่อเป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมการสร้างตะโพนโบราณมิให้สูญหายไปจากสังคมไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษามูลบทที่เกี่ยวข้องกับตะโพน
2. ศึกษาประวัติชีวิตของครูภูมิใจ รื่นเริง
3. ศึกษากรรมวิธีการสร้างตะโพนของครูภูมิใจ รื่นเริง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบมูลบทที่เกี่ยวข้องกับตะโพน
2. ทราบประวัติชีวิตของครูภูมิใจ รื่นเริง
3. ทราบกรรมวิธีการสร้างตะโพนของครูภูมิใจ รื่นเริง

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องกรรมวิธีการสร้างตะโพนของครูภูมิใจ รื่นเริง ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. รวบรวมข้อมูล ค้นคว้าเอกสาร ตำรา บทความทางวิชาการ วิทยานิพนธ์และหนังสือที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย จากห้องสมุดและศูนย์การเรียนรู้ เช่น สำนักหอสมุดแห่งชาติ สำนักงานวิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ห้องสมุดคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น

2. ทำการศึกษาอย่างมีส่วนร่วมในการสังเกตการสร้างตะโพนของครูภูมิใจ รื่นเริง โดยในแต่ละขั้นตอน ผู้วิจัยจะบันทึกข้อมูลในรูปแบบเสียงและภาพตามความเหมาะสม

3. สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านดุริยางค์ไทยและศิลปินผู้มีความรู้เกี่ยวกับตะโพน เพื่อสอบถามเกี่ยวกับมูลบทที่เกี่ยวข้องกับตะโพน และเพื่อการประเมินคุณภาพตะโพนที่ครูภูมิใจ รื่นเริงสร้างขึ้นทั้งหมด 5 ท่าน ดังรายนามต่อไปนี้

- ครูบุญช่วย แสงอนันต์ ข้าราชการบำนาญ กลุ่มดุริยางค์ไทย สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

- รองศาสตราจารย์พิชิต ชัยเสรี ข้าราชการบำนาญ สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- อาจารย์จิระพล น้อยนิธย์ ข้าราชการบำนาญ วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม

- รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทรหะ คมขำ หัวหน้าภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ครูอนุชา บริพันธ์ ดุริยางคศิลป์อาวุโส (ผู้ช่วยผู้อำนวยการกลุ่มดุริยางค์ไทย) สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

4. ถอดข้อมูลภาพและเสียงสัมภาษณ์ จัดระเบียบข้อมูลลงหมวดหมู่ และวิเคราะห์ข้อมูล

5. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องกรรมวิธีการสร้างตะโพนของครูภูมิใจ รื่นเริง แบ่งออกเป็น 3 หัวข้อดังต่อไปนี้

1. การศึกษามูลบทที่เกี่ยวข้องกับตะโพน ผลการวิจัย พบว่า ตะโพน เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ควบคุมจังหวะในวงปี่พาทย์ สันนิษฐานว่าดัดแปลงมาจากเครื่องหนังโบราณของประเทศอินเดีย มีหลักฐานปรากฏว่าตะโพนคือเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงอยู่ในวงปี่พาทย์มาตั้งแต่สมัยสุโขทัย และจัดเป็นเครื่องดนตรีที่มีบรรดาศักดิ์สูงกว่าเครื่องดนตรีไทยชนิดอื่น เนื่องจากถือเป็นสัญลักษณ์แทนองค์

พระปรคนธรรพ เทพสังคีตอาจารย์ทางด้านดนตรี โดยภัทร คมขำ ได้กล่าวถึงความเชื่อของการสร้างตะโพนว่า “โบราณนิยมทำหุ่นตะโพนจากไม้กุ่ม ไม้ขนุน เเท้าตะโพนทำด้วยไม้มะกรูด ซึ่งถือเป็นไม้มงคลทั้งสิ้น” (ภัทร คมขำ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 ตุลาคม 2564) ผู้ที่จะเรียนตะโพนได้นั้นจะต้องผ่านพิธีการครอบครูตะโพนเพื่อรับอนุญาตจากผู้ถ่ายทอดอย่างเป็นทางการจะลักษณะ ไม่สามารถฝึกบรรเลงด้วยตนเองได้ กระนั้น จีระพล น้อยนิธย์ กล่าวว่า “คนเครื่องหนังที่ดีควรเริ่มต้นจากการเรียนตะโพนก่อน เพื่อฝึกไล่มือให้เกิดทักษะ ทำทาง การบรรเลงเครื่องหนังให้ได้เสียงที่ดี” (จีระพล น้อยนิธย์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 14 ตุลาคม 2564) เนื้อหาหลักของตะโพนภายในวงปีพาทย์คือใช้สำหรับบรรเลงในมณฑลพิธี โดยเป็นผู้บรรเลงท่า-รับกับกลองทัด เสียงของตะโพนคือเสียงที่เปี่ยมไปด้วยความเข้มแข็งและศักดิ์สิทธิ์ กอปรกับการเป็นเครื่องดนตรีอันเป็นที่สักการบูชา จึงทำให้กรรมวิธีการสร้างตะโพนตามแบบโบราณมีอิทธิพลของความเชื่อ การดูฤกษ์ยาม ข้อห้ามและข้อปฏิบัติต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้ง ตะโพนมีลักษณะทางกายภาพเป็นกลองที่ขึงหุ้มด้วยหนังทั้งใบมีส่วนประกอบหลักทั้งหมด 8 ส่วน ได้แก่ หุ่นตะโพน หน้าตะโพน ไล่ละมาน หนังเรียด รัตอกตะโพน เเท้าตะโพน หูหิ้วและถ่วงเสียง วิธีการบรรเลงตะโพน ผู้บรรเลงจะต้องนั่งอยู่ด้านหลังตะโพนในท่าขัดสมาธิ ตะโพนฝั่งหน้ามัดอยู่ตรงกับตำแหน่งมือซ้าย หน้ายุบตรงกับฝั่งมือขวา ซึ่งบุญช่วย แสงอนันต์ ได้อธิบายเกี่ยวกับวิธีการบรรเลงตะโพนว่า “การบรรเลงตะโพนให้ได้เสียงที่ดี นอกจากตะโพนที่ดีต้องมีคุณภาพ ยังขึ้นอยู่กับฝีมือผู้บรรเลงเป็นสำคัญ โดยควรบรรเลงกระทบมือเพื่อให้เสียงตะโพนดังออกมาอย่างไพเราะ ได้อรรถรสครบถ้วน” (บุญช่วย แสงอนันต์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 4 กันยายน 2564) ลักษณะของตะโพนที่มีคุณภาพ ควรมีรูปทรงที่ไม่ใหญ่และไม่เล็กจนเกินไป หนังเรียดควรเรียดให้ได้เป็นเส้นเล็กขนาดพอเหมาะและร้อยคลุมหุ่นตะโพนได้อย่างประณีต หน้ามัดและหน้ายุบมีขนาดเล็กใหญ่ที่สมส่วนกัน เมื่อบรรเลงแล้วต้องได้เสียงที่กังวาน และคุณลักษณะของตะโพนที่ดีนั้น ควรต้องดีได้อย่างสบายมือ ไม่บั่นทอนพลังกำลังของผู้บรรเลง

2. การศึกษาประวัติชีวิตครูภูมิใจ รื่นเริง ผลการวิจัย พบว่า ครูภูมิใจ รื่นเริง เกิดเมื่อวันที่ 10 กันยายน พ.ศ.2509 ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 267 ซอยอ่อนนุช 66 แขวงอ่อนนุช เขตสวนหลวง กรุงเทพมหานคร เป็นบุตรชายคนสุดท้องของรองศาสตราจารย์พินิจ รื่นเริง และอาจารย์พวงเพ็ชร รื่นเริง ในบรรดาพี่น้องรวมทั้งหมด 3 คน ได้แก่ รองศาสตราจารย์พิมพิไล รื่นเริง นายจุใจ รื่นเริงและครูภูมิใจ รื่นเริง สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนสาธิตปทุมวัน จบการศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต เอกดนตรี จากภาควิชาศิลปนิเทศ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และปริญญาโทจากภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สมรสกับนางจิรนนท์ รื่นเริง (นามสกุลเดิม สิงหนาท) มีบุตรธิดาร่วมกัน 3 คน ได้แก่ นางสาวชนะใจ รื่นเริง นางสาวประทับใจ รื่นเริง และนายสบายใจ รื่นเริง ครูภูมิใจ รื่นเริง มีความรักในการบรรเลงดนตรีไทยมาตั้งแต่เยาว์วัย เมื่อจบการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยแล้ว ครูภูมิใจได้เข้าทำงานเป็นพนักงานประจำภายในหลายองค์กรอยู่หลายปี มาจนถึงจุดเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในชีวิต หลังจากได้ไปพบช่างทำหนังที่จังหวัดนครนายก กำลังเหลาระนาดอยู่โดยบังเอิญ จึงเกิดแรงบันดาลใจที่จะผันตัวมาเป็นช่างทำระนาด นับแต่ปี พ.ศ.2540 เป็นต้นมา ได้เปิดกิจการขายเครื่องดนตรีเป็นของตนเอง ชื่อว่า บ้านดนตรีไทยรื่นเริง ในช่วงแรก ครูภูมิใจ รื่นเริงได้ลองฝึกลองถูก ฝึกทำด้วยตนเอง กระทั่งในปี พ.ศ. 2543 ครูภูมิใจได้พบกับครูเสน่ห์ ภัคธรณ์วงศ์ ได้ฝากตัวเป็นศิษย์และยังคงสถานะ

ครูกับลูกศิษย์มาจนถึงปัจจุบัน เริ่มแรกนั้นครูสอนให้ทำระนาดเพื่อให้เกิดความเข้าใจในทักษะเชิงช่างพื้นฐานที่หลากหลาย อาทิ การเหลา การขัด การเลื่อย การปรับแต่งเสียง ในระยะเวลาต่อมา ก็ได้หัดทำกลองแขก ตามด้วยตะโพนและเครื่องดนตรีประเภทเครื่องหนังชิ้นอื่น ๆ ตามลำดับ นอกจากนี้ครูภูมิไยยังมีความชำนาญในการสร้างขลุ่ยไม้ไผ่หลาย อันเป็นภูมิปัญญาโบราณที่ครูได้รับการถ่ายทอดมาจากช่างทำขลุ่ยหลายของบ้านลาวที่มีชื่อเสียงในแถบชุมชนบางไส้ไก่ ได้แก่ คุณป๋องุ่นและช่างขลิท มาริศรี ซึ่งถือเป็นอีกหนึ่งภูมิปัญญาที่ใกล้จะสูญหาย เนื่องจากไม่มีผู้ที่สนใจจะอนุรักษ์สืบสานแล้วในปัจจุบัน

3. การศึกษากรรมวิธีการสร้างตะโพนของครูภูมิไย รื่นเริง แบ่งออกเป็น 4 ประเด็น ดังนี้

3.1 กรรมวิธีการสร้างตะโพน แบ่งออกเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้

3.1.1 การเตรียมหุ่นตะโพน เป็นขั้นตอนการแปรรูปไม้ซุงให้เป็นหุ่นกลองตามสัดส่วนของกระสวนแบบโบราณ ขั้นตอนแรก นำไม้ซุงมากลึงหุ่นตะโพนด้วยเครื่องกลึงไฟฟ้า ให้มีเส้นผ่านศูนย์กลางหน้ามดอยู่ที่ 8 นิ้ว หน้ารุ่ม 9 นิ้ว และความยาวหุ่นของกลองที่ 19 นิ้ว โดยควบคุมลักษณะความป่องให้อยู่ตรงช่วงกลางของความยาวกลองพอดี จากนั้นนำมาขึ้นแท่นคว้านเพื่อเจาะให้เกิดโพรงภายในหุ่นกลอง โดยคว้านให้ความหนาจากผิวของโพรงด้านไปถึงผิวด้านนอกของหุ่นกลองเหลืออยู่ที่ประมาณ 1 นิ้ว จากนั้นใช้สิ่วเจาะเนื้อไม้บริเวณขอบด้านในของหน้าตะโพนทั้งสองหน้าที่เรียกว่าส่วนปากนกแก้วออก เพื่อเป็นการเพิ่มพื้นที่กลองเก็บเสียงภายในตัวหุ่นกลอง ซึ่งจะส่งผลให้เสียงกลองดังกังวานได้ดี

ภาพที่ 1 การใช้สิ่วเจาะบริเวณปากนกแก้ว
ที่มา: ชนะใจ รื่นเริง

3.1.2 การเตรียมไส้ละมาน เป็นกระบวนการแปรรูปหนังวัวจากแผ่นหนังให้เป็นเส้นยาวและควั่นจนเป็นเกลียวคล้ายเชือก ขั้นแรก ตัดแผ่นหนังให้เป็นทรงกลมขนาดตามต้องการ จากนั้นใช้มีดตัดหนังให้เป็นเส้น ให้ความกว้างประมาณ 1 หุนครึ่ง จากนั้นนำลงแช่น้ำเพื่อให้ไส้ละมานมีความนุ่มและอ่อนตัวลง จากนั้นทำการควั่นไส้ละมานให้เป็นเกลียวด้วยสว่านมือที่ยึดกับหัวตะขอตากไก่ เมื่อไส้ละมานเข้าเกลียวได้ดีทั้งเส้น แล้วจึงตากแดดทิ้งไว้จนแห้งสนิท แล้วจึงใช้กระดาดทรายขัดเพื่อปรับสภาพหนังให้เรียบ

ภาพที่ 2 การควั่นไส้ละมานด้วยสว่านมือ
ที่มา: ชนะใจ รื่นเริง

3.1.3 การตัดหนังเรียด เป็นการตัดหนังวัวแผ่นใหญ่ให้เป็นเส้นยาวเพื่อใช้ร้อยคลุมหุ่นตะโพน โดยสังเกตความเรียบเสมอกันของแผ่นหนัง หากยังไม่เรียบ จะนำไปแช่น้ำแล้วนำขึ้นตากบนแผ่นกระดานก่อนนำมาเรียด เมื่อแผ่นหนังมีความเรียบดีแล้ว จึงทำการเรียดหนังให้เป็นเส้นด้วยมีดตัดหนัง ซึ่งหนังเรียดที่พอดีกกับการทำตะโพนใบหนึ่ง ๆ จะมีความยาวประมาณ 50 เมตรขึ้นไป ซึ่งขนาดของหนังเรียดที่เหมาะสมนั้นควรเป็นเส้นขนาด 2 หุนอย่างสม่ำเสมอทั้งเส้น เมื่อเรียดหนังได้เป็นเส้นยาวแล้ว จึงใช้ใบกบไสไม้ขูดลบคมหนังเรียด แล้วจึงใช้กระดาษทรายขัดทาบเป็นขั้นตอนสุดท้ายเพื่อให้หนังเรียดที่ได้มีผิวสัมผัสที่เรียบสวยยิ่งขึ้น

ภาพที่ 3 การตัดหนังเรียด
ที่มา: ชนะใจ รื่นเริง

3.1.4 การเตรียมหน้าตะโพน เป็นการปรับแต่งสภาพของหนังวัวส่วนที่จะนำมาทำหน้ากลองให้มีความหนาและผิวสัมผัสที่เหมาะสม โดยการวัดขนาดของแผ่นหนังวัวด้วยการใช้หน้าแต่ละด้านของหุ่นตะโพนทาบเป็นแม่แบบ จากนั้นใช้ดินสอขีดเพื่อให้ได้เส้นรอบวงบนแผ่นหนังที่พอดีกกับขนาดของหน้ากลองที่ทาบไว้ แล้วขีดทำเส้นรอบวงด้านนอกอีก 1 ชั้น ทำการตัดหนังส่วนที่เกินจากวงกลมทั้งสองออกด้วยมีดตัดหนัง จากนั้นตรวจดูความหนาบางของหน้าตะโพน หากพบส่วนที่ไม่สม่ำเสมอ จะใช้ใบกบไสหนังปรับความหนาของหน้าตะโพนให้เรียบเสมอกัน ความหนาที่เหมาะสมของหนังหน้ามัดและหน้ารุ่ม คือ 1 หุน และครึ่งหุนตามลำดับ

ภาพที่ 4 การไสหนังเพื่อปรับความหนาของหน้าตะโพนให้เสมอกัน
ที่มา: ชนะใจ รื่นเริง

3.1.5 การแกะสลักเท้าตะโพน นำไม้เนื้อแข็ง 2 แผ่นมาแกะสลักให้เป็นรูปทรงคล้ายพาน จากนั้นนำขัดกับไม้ค้ำเพื่อให้เป็นขาตั้งไว้สำหรับวางลูกตะโพน เริ่มต้นจากการใช้ดินสอร่างรูปทรงของเท้าตะโพนลงบนไม้ที่จะทำการแกะสลัก ใช้เลื่อยตัดไม้ให้เป็นไปตามรูปทรงที่ต้องการ ใช้ค้อนและสิ่วในการแกะสลักตามเค้าโครงที่ร่างไว้ เมื่อใช้สิ่วแกะสลักแล้ว จึงใช้กระดาษทรายขัดให้ทั่วเท้าตะโพนเพื่อตกแต่งผิวไม้ให้เรียบ นำไปขัดประกอปกกับไม้ค้ำซึ่งมีขนาดความยาวเท่ากับลูกตะโพนคือ 19 นิ้ว จึงจะได้เท้าตะโพนที่พร้อมนำไปประกอบรวมกับหุ่นตะโพนต่อไป

3.1.6 การขึ้นตะโพน เป็นการประกอบหนังวัวที่ตัดแต่งเสร็จแล้วเข้ากับหุ่นกลอง เพื่อให้กลายเป็นตะโพนที่สมบูรณ์ โดยเริ่มจากการนำหนังตะโพนแช่น้ำให้นิ่มแล้วนำหนังให้หุ้มลงไปรอบหน้าของหุ่นกลองด้วยเชือก จากนั้นทำการถักไล่ละมานลงไปที่ขอบของหน้าตะโพน โดยทำการถักในระหว่างที่หนังแห้งและเรียบตึงอยู่บนหน้ากลองแล้ว ตามด้วยการร้อยหนังเรียด จากนั้นทำการสาวกลอง โดยเป็นการดึงหนังเรียดที่ร้อยไว้ให้ตึงทุกเส้น เพื่อเป็นการรั้งทั้งไล่ละมานหน้ากลองให้กระชับเข้าที่ ถัดมาจึงทำการการร้อยรัดดอกและทำหูหิ้ว จากนั้นผูกหุ่นและเท้าตะโพนเข้าด้วยกัน ใช้มีดขูดหน้าตะโพน แล้วใช้มะกรูดผ่าซีกถูเคลือบหน้าตะโพน ขัดทับด้วยกระดาษทราย เพื่อตกแต่งหน้าตะโพนให้เรียบสวย และทาสีรักที่จุดกึ่งกลาง รวมทั้งรอบขอบของหน้าตะโพนเป็นขั้นตอนสุดท้าย

3.2 ลักษณะเฉพาะเชิงช่างที่ปรากฏในกรรมวิธีการสร้างตะโพนของครูภูมิใจ รื่นเริง พบ 4 ลักษณะ ดังนี้

3.2.1 การร้อยหนังเรียดจากจุดเริ่มต้นไปด้านหน้าครึ่งรอบของหุ่นตะโพน แล้วร้อยจากจุดเริ่มต้นย้อนกลับมาอีกด้านหนึ่งจนครบลูกตะโพนทั้งใบ โดยทิศทางการสอดหนังเรียดระหว่างการร้อยครั้งแรกและครั้งหลังจะเป็นตรงกันข้ามกันอย่างสิ้นเชิง ระหว่างที่ทำการร้อยในแต่ละครั้งใบจะต้องพึงระวังและแยกแยะทิศทางการสอดหนังเรียดให้ถูกต้อง ไม่ร้อยกลับด้าน มิเช่นนั้นจะส่งผลให้ต้องแก้ไขโดยสาวหนังออกทั้งหมดแล้วเริ่มต้นใหม่ ซึ่งการร้อยหนังเรียดในลักษณะนี้ทำให้เหลือรอยต่อของหนังเพียงจุดเดียว ซึ่งเรียกว่าการทำ “ตะโพนต่อเดียว” อันเป็นขั้นตอนที่ทำให้ได้ยากยิ่งและกินเวลาค่อนข้างนาน ซึ่งแสดงถึงขั้นเชิงความเป็นช่าง และเป็นรูปแบบเฉพาะของการร้อยหนังเรียดที่ไม่เหมือนกับของช่างทำตะโพนท่านอื่น หากผู้ใดไม่ทราบถึงกรรมวิธีการร้อยหนังเรียดต่อเดียวที่ถูกต้อง เมื่อร้อยหนังเรียดไปได้ระยะหนึ่ง ก็จะต้องใช้วิธีตัดหนังเรียดเพื่อลดทอนความยาว แล้วต่อหนังยังจุดเดิมเพื่อเริ่มร้อยเส้นใหม่ มิเช่นนั้นแล้วการร้อยหนังเรียดเส้นเดียวอย่างต่อเนื่องจะ

ก่อให้เกิดแรงเสียดสีกระทั่งไส้ละมานขาดได้ในที่สุด ช่างบางท่านอาศัยการซ้อนรอยต่อหนังเรียดไว้ภายใต้รัดดอกเพื่อปกปิด อย่างไรก็ตาม ขั้นตอนเหล่านี้นักกล่าวได้ว่าเป็นการทำตะโพนที่มีได้ร้อยหนังเรียดต่อเดียวตามแบบโบราณ ซึ่งไม่ได้แสดงให้เห็นถึงชั้นเชิงความเป็นช่างเท่าที่ควร

ภาพที่ 5 การทำตะโพนต่อเดียว
ที่มา: ชนะใจ รื่นเริง

3.2.2 การใช้ไส้ละมานเพียงเส้นเดียวถักเป็นเกลียวซ้ำ 4 รอบและทำการถักในขณะที่หน้ากลองหน้าอยู่บนตัวกลอง เนื่องจากการถักไส้ละมานเส้นหนึ่ง ๆ จะทำให้เกิดร่องรอยการสอดเข้าและร้อยออกของไส้ละมานที่ขอบของหน้าตะโพนรวมทั้งสิ้น 2 เส้น ซึ่งการถักไส้ละมานของครูภูมิใจ รื่นเริงใช้ไส้ละมานเพียง 1 เส้นโดยถักซ้ำกัน 4 รอบ จึงจะได้เป็นเกลียวไส้ละมานที่สวยงามโดยไม่ต้องทึบรอยหัวท้ายของไส้ละมานบนริมขอบของหน้าตะโพนมากนัก ในขณะที่รูปแบบของการถักไส้ละมานที่พบได้ทั่วไปจะใช้ไส้ละมาน 4 เส้นในการถักรอบหน้าตะโพนแต่ละรอบให้เกิดเป็นเกลียว อันส่งผลให้เกิดรอยตำหนิการสอดเข้าออกของไส้ละมานเกิดขึ้น 8 เส้นที่รอบขอบของหน้ากลอง ซึ่งจะทำให้ชิ้นงานดูเหอะเหะ ไม่ประณีต อีกทั้งการถักไส้ละมานโดยทั่วไป จะใช้การถักบนหน้ากลองให้เสร็จอย่างแยกชิ้น แล้วจึงนำหน้าตะโพนที่มีไส้ละมานถักอยู่แล้วไปครอบทับบนหุ่นกลองภายหลัง ซึ่งเป็นวิธีการที่ง่ายและรวดเร็ว แต่การถักไส้ละมานตะโพนของครูภูมิใจ รื่นเริง จะถักในระหว่างที่หน้ากลองหน้าติดอยู่บนหุ่นตะโพน ซึ่งทำได้ยากกว่าการถักภายนอกหุ่นกลอง แต่ทำให้ไส้ละมานถักอยู่กับหน้ากลองได้แนบสนิทและตรงกับขอบของหุ่นกลองได้พอดีดีกว่าการถักไส้ละมานแบบแยกส่วน ทั้งยังแสดงถึงชั้นเชิงด้านความเป็นช่างที่เหนือกว่าการถักอย่างง่ายภายนอกหุ่นกลอง

ภาพที่ 6 การใช้ไส้ละมานเพียงเส้นเดียวถักเป็นเกลียวซ้ำ 4 รอบ
ที่มา: ชนะใจ รื่นเริง

ภาพที่ 7 การตักไล่ละมานในขณะที่หน้ากลองหน้าอยู่บนตัวกลอง
ที่มา: ชนะใจ รื่นเริง

3.2.3 สัดส่วนของหุ่นตะโพนที่มีลักษณะป่องตรงกลาง หน้ามัดและหน้ารุ่มมีขนาดไม่ต่างกัน จนเกินไป หุ่นตะโพนที่ครูภูมิใจ รื่นเริงได้รับถ่ายทอดกระบวนมาจากครูเสน่ห์ ภักตร์ผ่อง มีลักษณะป่องตรงกลางพอดี ไม่ค่อนไปทางใดทางหนึ่ง ในขณะที่หุ่นตะโพนบางลูกในสมัยปัจจุบัน มีลักษณะความป่องค่อนข้างมาทางหน้ารุ่มในลักษณะคล้ายปลีกล้วยอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งครูภูมิใจ รื่นเริงให้ความเห็นว่า หุ่นตะโพนที่มีรูปทรงป่องไปทางหนึ่งในลักษณะดังกล่าวไม่ใช่ลักษณะของตะโพนไทยโบราณ แต่มีความคล้ายคลึงกับรูปทรงของตะโพนมอญมากกว่า นอกจากนี้ กระบวนหน้าตะโพนของครูภูมิใจ รื่นเริง มีเส้นผ่านศูนย์กลางหน้ามัดอยู่ที่ 8 นิ้ว หน้ารุ่ม 9 นิ้ว ซึ่งเป็นสัดส่วนที่ไม่ใหญ่ไม่เล็กจนเกินไป ซึ่งตะโพนทั่วไปบางลูกมีขนาดหน้ารุ่มที่ใหญ่เกินพอดี บ้างมีหน้ารุ่มใหญ่กว่าหน้ามัดอย่างมากจนดูไม่สมส่วน อาจเป็นด้วยจุดประสงค์ของช่างที่ต้องการให้เสียงหน้ารุ่มมีความดังกังวานมากขึ้น ซึ่งแท้จริงแล้วปัจจัยที่ส่งผลโดยตรงต่อเสียงตะโพนมิได้อยู่ที่ความใหญ่ของหน้าตะโพน แต่ขึ้นอยู่กับความหนาและความเสมอกันของหนังที่นำมาทำหน้ากลอง ความหนาของหุ่นตะโพนที่เหมาะสมและกรรมวิธีการสาวกลองเป็นสำคัญ

ภาพที่ 8 สัดส่วนหุ่นตะโพนไทยของครูภูมิใจ รื่นเริง
ที่มา: ชนะใจ รื่นเริง

3.2.4 การสาวตะโพนด้วยการใช้หัวเข่าเป็นอวัยวะค้ำยันหุ่นกลอง เนื่องจากตะโพนเป็นเครื่องดนตรีที่เป็นที่สักการะบูชา มีคุณค่าทางจิตใจอย่างยิ่งยวดต่อผู้ที่มีความเคารพศรัทธาในครูบาอาจารย์ จึงถือเป็นของสูงที่ผู้ใดจะข้ามกราบไม่ได้ ในการสาวตะโพนของครูภูมิใจ รื่นเริงแต่ละครั้ง จึงละเว้นซึ่งการใช้เท้าไปสัมผัสกับตัวกลอง ซึ่งเป็นวิธีการสาวกลองตามแบบที่ครูเสน่ห์ ภักตร์ผ่อง ถ่ายทอดให้ ในขณะที่การสาวกลองชนิดอื่นสามารถใช้เท้าช่วยค้ำหุ่นกลองได้โดยไม่ขัดต่อธรรมเนียมที่ช่างโบราณยึดถือปฏิบัติ กระนั้น ช่างหรือนักดนตรีผู้ใดที่มีได้ไตร่ตรองให้ถี่ถ้วน จะทำการ

สาวตะโพนด้วยการใช้อวัยวะส่วนอื่นที่ตนเองถนัด ซึ่งอาจดูไม่เหมาะสมนัก ซึ่งการสาวตะโพนโดยการใช้หัวเข่านั้นถือเป็นท่าทางการขึ้นตะโพนที่เป็นเอกลักษณ์ และกระทำเนื่องด้วยความตระหนักในคุณค่าของตะโพน

ภาพที่ 9 การสาวตะโพนด้วยการใช้หัวเข่าเป็นอวัยวะค้ำยันหุ่นกลอง
ที่มา: ชนะใจ รื่นเริง

3.3 ผลการวิเคราะห์ขั้นตอนที่ส่งผลต่อความงามและคุณภาพเสียง ที่ปรากฏอยู่ในกรรมวิธีการสร้างตะโพนของครูภูมิใจ รื่นเริง ผู้วิจัยได้ทำการสรุปผลเป็นตาราง ดังนี้

ลำดับขั้นตอน	ขั้นตอนที่ส่งผลต่อความงาม	ขั้นตอนที่ส่งผลต่อคุณภาพเสียง
1. การกลึงหุ่นตะโพน	☒	☒
2. การคว้านหุ่นตะโพน	☒	☒
3. การเจาะปากนกแก้วออกจากหุ่นตะโพน	☐	☒
4. การนำหนังแช่น้ำขึ้นกระดานก่อนตัดไล่ละมาน	☒	☐
5. การตัดไล่ละมาน	☒	☐
6. การแช่ไล่ละมาน	☒	☐
7. การควั่นไล่ละมาน	☒	☐
8. การขัดตกแต่งไล่ละมาน	☒	☐
9. การนำหนังแช่น้ำขึ้นกระดานก่อนตัดหนังเรียด	☒	☐
10. การเรียดหนังให้เป็นเส้น	☒	☐
11. การขัดตกแต่งหนังเรียด	☒	☒
12. การนำหนังแช่น้ำขึ้นกระดานก่อนตัดหน้าตะโพน	☒	☒
13. การตัดหน้าตะโพน	☒	☐
14. การไสหน้าตะโพน	☐	☒
15. การแกะสลักเท้าตะโพน	☒	☐
16. การห่นาวหนัง	☒	☒
17. การถักไล่ละมาน	☒	☒
18. การร้อยหนังเรียด	☒	☐

ลำดับขั้นตอน	ขั้นตอนที่ส่งผลต่อความงาม	ขั้นตอนที่ส่งผลต่อคุณภาพเสียง
19. การสาวตะโพน	☒	☒
20. การร้อยรัดดอกและทำหูหิ้ว	☒	☐
21. การผูกหุ่นและเท้าตะโพนเข้าด้วยกัน	☒	☐
22. การขัดตกแต่งหน้าตะโพนและทาสี	☒	☐

3.4 การประเมินคุณภาพเสียงและลักษณะทางกายภาพของตะโพนไทยที่สร้างโดยครูภูมิใจ รื่นเรือง

ผลการประเมินลักษณะทางกายภาพและคุณภาพเสียงโดยกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญด้านตะโพน 4 ท่าน ได้แก่ ครูบุญช่วย แสงอนันต์ ครูอนุชา บริพันธ์ รองศาสตราจารย์ พิชิต ชัยเสรี และรองศาสตราจารย์ ดร.ภัทระ คมขำ สรุปผลการประเมินคุณภาพตามตารางได้ดังนี้

ชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ	ลักษณะทางกายภาพ	คุณภาพเสียง
ครูบุญช่วย แสงอนันต์	<ul style="list-style-type: none"> - มีลักษณะเหมือนกับตะโพนโบราณที่ได้เคยบรรเลงในอดีต 	<ul style="list-style-type: none"> - คุณภาพเสียงดังกังวานเหมือนตะโพนโบราณ - หากนำตะโพนไปผ่านการใช้งานอย่างต่อเนื่อง แล้วสว่าให้ตึงเพิ่มขึ้นอีกเล็กน้อย จะได้ระดับเสียงที่สูงพอดียิ่งขึ้น
ครูอนุชา บริพันธ์	<ul style="list-style-type: none"> - สัดส่วนของตะโพนมีขนาดที่สมส่วนพอดี ไม่ใหญ่หรือเล็กจนเกินไป - หูหิ้วและเท้าตะโพนมีความสวยงาม เหมือนของโบราณ - ควรเก็บรายละเอียดส่วนของหนังเรียดและหน้าตะโพนให้เรียบสวยยิ่งขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> - เมื่อตีแล้วได้กระแสดเสียงที่ยาวเสียงตะโพนมีความดังกังวานดี เป็นเสียงตะโพนที่มีคุณภาพ - ผสมเสียงได้ครบถ้วนดีทุกเสียง - เมื่อตีแล้วรู้สึกเบามือ ตีง่าย เป็นตะโพนที่ช่วยประหยัดพลังงานของผู้บรรเลงได้ดี

ชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ	ลักษณะทางกายภาพ	คุณภาพเสียง
รองศาสตราจารย์พิชิต ชัยเสรี	<ul style="list-style-type: none"> - สัดส่วนของตะโพนมีความสวยงามตามแบบโบราณ - หนังเรียดตัดเป็นเส้นเล็ก - ไล่ละมานถักได้อย่างสวยงาม - มีความใกล้เคียงกับตะโพนของครูเสน่ห์ ภักตร์ผ่อง 	<ul style="list-style-type: none"> - เสียงตะโพนดังกังวาน ได้คุณภาพเสียงที่ดี เสียงตึงเป็นตึง เสียงเพ่งเป็นเพ่ง มีความไพเราะตรงตามลักษณะเสียงตะโพนที่ดี
รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทระ คมขำ	<ul style="list-style-type: none"> - สัดส่วนของตะโพนทำได้เหมือนกับของโบราณ มีขนาดไม่เล็กหรือใหญ่จนเกินไป - ขนาดระหว่างหน้ามัดและหน้ารุ่มควรทำให้แตกต่างกันมากขึ้นอีกเล็กน้อย - เท้าตะโพนแกะสลักได้อย่างสวยงาม 	<ul style="list-style-type: none"> - กำธรเสียงตะโพนมีความดังกังวาน เสียงตึงของหน้ามัดตึงยาว เสียงเพ่งของหน้ารุ่มดังครางได้ค่อนข้างดี

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การศึกษากรรณวิธีการสร้างตะโพนของครูภูมิใจ รื่นเริง สรุปผลได้ 3 หัวข้อ ดังนี้

1. ในหัวข้อมูลบทที่เกี่ยวข้องกับตะโพน สรุปผลได้ว่า ตะโพนเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ควบคุมจังหวะในวงปี่พาทย์ เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระปรคนธรรพ พบว่ามีคติความเชื่อ การประกอบพิธีกรรม ข้อห้ามและธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดจากสมัยโบราณเข้ามาเกี่ยวข้อง ทั้งในกระบวนการสร้างและการบรรเลงตะโพน

2. ในหัวข้อประวัติชีวิตของครูภูมิใจ รื่นเริง สรุปผลได้ว่า ครูภูมิใจ รื่นเริงเป็นช่างทำระนาดและกลองไทยทุกชนิด ได้รับสืบทอดภูมิปัญญาการทำเครื่องดนตรีจากครูเสน่ห์ ภักตร์ผ่อง ครูภูมิใจ รื่นเริง ได้ออกจากงานประจำและผันตัวมาเป็นช่างทำระนาดในปี พ.ศ.2540 ได้เปิดกิจการขายเครื่องดนตรีเป็นของตนเอง ชื่อว่า บ้านดนตรีไทยรื่นเริง และยังคงดำเนินกิจการมาจนถึงปัจจุบัน

3. ในหัวข้อกรรณวิธีการสร้างตะโพน สรุปผลได้ว่า ตะโพนของครูภูมิใจ รื่นเริง เลือกใช้หนังวัวเป็นวัสดุในทุกส่วนประกอบที่ทำจากหนัง โดยต้องคัดเลือกหนังแต่ละส่วนของวัวซึ่งที่มีคุณสมบัติแตกต่างกันมาสร้างเป็นส่วนต่าง ๆ ของตะโพนให้เหมาะสม หุ่นตะโพนควรทำจากไม้เนื้อแข็งที่มีน้ำหนักปานกลาง สำหรับเท้าตะโพน ครูภูมิใจเลือกใช้ไม้เนื้อแข็งที่ตัดเป็นแผ่น ส่วนยางรักนั้นจะต้องเป็นยางรักแท้ กระสวนหุ่นตะโพนของครูภูมิใจ รื่นเริง ยึดตามแบบของครูเสน่ห์ ภักตร์ผ่อง มีเส้นผ่านศูนย์กลางหน้ามัด 8 นิ้ว หน้ารุ่ม 9 นิ้ว และความยาวหุ่นของกลอง 19 นิ้ว ขั้นตอนสำคัญที่ส่งผลต่อคุณภาพเสียงตะโพน มี 5 ขั้นตอน ได้แก่ การเจาะปากนกแก้วออกจากหุ่นตะโพน การไสหน้าตะโพน การทวนหน้า การถักไล่ละมานและการสาวตะโพน ลักษณะเฉพาะที่ปรากฏในกรรณวิธีการสร้าง

ตะโพนของครูภูมิใจ รื่นเริง มี 4 ลักษณะ ได้แก่ การร้อยหนังเรียดจากจุดเริ่มต้นไปด้านหน้าครึ่งรอบของหุ่นตะโพน แล้วร้อยจากจุดเริ่มต้นย้อนกลับมาอีกด้านหนึ่งจนครบลูกตะโพนทั้งใบ การใช้ไล่ละมานเพียงเส้นเดียวถักเป็นเกลียวซ้ำ 4 รอบและทำการถักในขณะที่หน้ากลองหน้าอยู่บนตัวกลอง สัดส่วนของหุ่นตะโพนที่มีลักษณะป่องตรงกลาง และการสาวตะโพนด้วยการใช้หัวเข้าเป็นอวัยวะค้ำยันหุ่นกลอง ผลการประเมินคุณภาพตะโพนของครูภูมิใจ รื่นเริงโดยกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ 4 ท่านสรุปได้ว่าสัดส่วนของตะโพนมีความสมส่วนตามแบบโบราณ คุณภาพเสียงดังกังวานในระดับดี

จากการศึกษากรรมวิธีการสร้างตะโพนของครูภูมิใจ รื่นเริง ในมูลบทที่เกี่ยวข้องกับตะโพน พบว่าการสร้างตะโพนซึ่งถือเป็นเครื่องดนตรีชั้นสูง มีพิธีกรรมและกระบวนการสร้างที่เป็นเอกลักษณ์ และเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อ วัสดุสร้างกลองอันเป็นมงคล รวมถึงข้อห้ามและข้อปฏิบัติต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย เรื่อง กรรมวิธีการสร้างกลองปฐาของครูญาณ สองเมืองแก่น ที่กล่าวว่า ชาวบ้านถือว่ากลองปฐาเป็นของสูงและให้ความเคารพบูชาตั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อีกทั้งกลองปฐายังเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงคติความเชื่อด้านโหราศาสตร์ ไสยศาสตร์และพระพุทธศาสนา (ศิริ เอนกสิทธิสิน, 2558) จากการศึกษา พบว่าสัดส่วนของหุ่นตะโพนของครูภูมิใจ รื่นเริง มีขนาดหน้ารุ่ม 9 นิ้ว หน้ามัด 8 นิ้ว ความยาว 19 นิ้ว ซึ่งใกล้เคียงกับสัดส่วนที่ปรากฏในตำราตะโพน ที่ระบุว่าหน้ารุ่มมีขนาด 10 นิ้ว หน้ามัดขนาดย่อมกว่าหน้ารุ่มเล็กน้อย และความยาวของหุ่นกลองประมาณ 2 คอก (ขุนสำเนียงชั้นเชิง (มล โกมลรัตน์), ม.ป.ป. อ้างถึงใน สมพงษ์ นุชพิจารณ์, 2535) อย่างไรก็ตาม ขั้นตอนการสาวตะโพนของครูภูมิใจ รื่นเริง ใช้หัวเข้าเป็นอวัยวะค้ำยันหุ่นกลอง ซึ่งเป็นกรรมวิธีที่แตกต่างจากการสาวกลองชนิดอื่น ดังปรากฏในงานวิจัย เรื่อง กรรมวิธีการสร้างกลองแขกของครูเสน่ห์ ภักตร์ผ่อง พบขั้นตอนการสาวกลองแขกโดยใช้เท้าเป็นอวัยวะค้ำยันหุ่นกลอง เพื่อให้เกิดแรงดึงหนังเรียดที่มากพอ เนื่องด้วยหนังเรียดกลองแขกมีขนาดใหญ่กว่าหนังเรียดกลองชนิดอื่น อีกทั้งขอบกลองแขกมีความแน่นและหนา จึงไม่สามารถทำการสาวกลองด้วยหัวเข้าในลักษณะเดียวกับการขึ้นตะโพนได้ (ภูมิใจ รื่นเริง, 2551)

ข้อเสนอแนะการวิจัย

จากการศึกษา ครูภูมิใจ รื่นเริง มีความชำนาญในการสร้างระนาด กลองไทยทุกชนิดรวมทั้งขลุ่ยไม้ไผ่หลาย โดยเป็นกรรมวิธีการสร้างตามแบบโบราณ จึงควรที่จะทำการศึกษาวิเคราะห์ในด้านกรรมวิธีการสร้างต่อไป

รายการอ้างอิง

- พูนพิศ อมาตยกุล. (2529). *ดนตรีวิจักษ์: ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับดนตรีไทยเพื่อความชื่นชม*. กรุงเทพฯ: สยามสมัย.
- ภูมิใจ รื่นเรือง. (2551). *กรรมวิธีการสร้างกลองแขกของครูเสนต์ ภัคตร์ผ่อง*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ศิริ เอนกสิทธิสิน. (2558). *กรรมวิธีการสร้างกลองปูจาของครูญาณ สองเมืองแก่น*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สมพงษ์ นุชพิจารณ์. (2535). *ตำราตะโพน ขุนสำเนียงชั้นเชิง (มล โกมลรัตน์)*. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพนายสมพงษ์ นุชพิจารณ์ ณ เมรุวัดตรีทศเทพ วันอังคารที่ 1 ธันวาคม พ.ศ.2535)